

Снежана САВКИЋ
Институт за књижевност и уметност, Београд
snezada@outlook.com

У ВРЕМЕ ЧАРОбЊАКА: МОГУЋА ЕНЦИКЛОПЕДИЈА СРПСКЕ
КЊИЖЕВНОСТИ ГОЈКА ТЕШИЋА

Апстракт: Сам помен Гојка Тешића, било као књижевног историчара, критичара, било као уваженог професора Филозофског факултета и научног радника Института за књижевност и уметност, или пак неумољивог архивисте, антологичара и уредника неких од најважнијих књижевних часописа и рубрика, отвара једно никад до краја сагледиво поље значаја и утицаја које је ова важна фигура остварила на књижевној сцени од 70-их и 80-их година па до дан-данас. Сасвим је сигурно, међутим, то да у покушају да сагледамо или проучимо било који од многостраних аспеката његовог дела, увек препознајемо тај Тешићев импулс „неуспоредиве интелектуалне креативности“ и истинску потребу да се једна богата књижевна традиција каква је српска изнова ревалоризује и реинтерпретира у циљу „укидања праксе монолитних континуитета“ и поимања преноса традиције, не као пепела, него као преношења „живе ватре“. Један од таквих, крајње амбициозних пројеката, које Тешић није успео до краја да реализује, али који и те како обликује свеукупну Тешићеву визију о синтетичком осврту на српску књижевну баштину, јесте управо замишљена *Енциклопедија српске књижевности*, за коју се идеја родила на Институту за књижевност и уметност у Београду, и која је остала задатак будућим нараштајима у очувању српске књижевне традиције, како у националном, тако и у ваннационалним аспектима постојања. Стога ће тема овог рада бити усмерена на неке од аспеката овог замишљеног пројекта и његов потенцијални значај.

Кључне речи: Гојко Тешић, авангарда, лексикон, *Енциклопедија српске књижевности*, традиција, ревалоризација, реинтерпретација

Пре неког времена имала сам прилику да прочитам изванредну књигу Волфрама Ајленбергера са насловом *Време чаробњака: велика деценија филозофије 1919–1929*, у којој аутор овај период изнова оживљава као епоху неуспоредиве интелектуалне креативности у оквиру које су се први пут „огласили“ они филозофи без којих би данашња филозофска мисао била сасвим другачија – Л. Витгенштајн, В. Бенјамин, М. Хајдегер и Е. Касирер. И док Ајленбергер, пишући о животним путевима четворице немачких интелектуалаца пре катастрофе Другог светског рата, причу усмерава на Париз као „лабораторијум авангарде који кипи од креативности“ (Ајленбергер 2020: 216), у мени се, истог тренутка, јавља јасна асоцијација: Београд 70-их и

80-их година прошлог века у којем Гојко Тешић (попут књижевног мага) на велика врата српске књижевности уводи „полемички пројекат Авангарда“ и у незауостављивом *eros polemus*-у традицијског „превредноватеља“, уздрмава дотадашње стање у српском књижевном естаблишменту. У овом „лабораторијуму“ откровења српске авангарде, Тешић ће бити један од оних смелих гласова у српској књижевности који ће „укинути праксу монолитних континуитета“ у правцу схватања историје као „модернистички усмерене традицијске генеалогije“ (Перишић 2014: 147). Он ће поново актуелизовати Рикерову визију традиције и њене интерпретације као „лица и наличја једне исте историчности“. А све то уз присутност полемике (и филополемологије) као обриса „књижевног хронотопа у ком се сусличу сви битни моменти сукоба/ сусрета једне епохе на одређеној културној сцени“ (Перишић 2014: 146–147).

Причу о модернизацији традиције Гојка Тешића и његовој књижевно-историјској „шетњи“ кроз просторе српске авангарде, не можемо посматрати другачије него у садејству свих оних активности које су пратиле његов рад, а које су (чини се, неисцрпне!), из године у годину, потврђивале једну од кључних Тешићевих мисија на пољу књижевно-научног ангажмана – а то је књижевни континуитет унутар плурализма традицијских токова. Тешић, као „историчар продора“ и историчар „чудесног споја модерног духа са оним што је живо месо у традицији српске културе“,¹⁰ кроз устоличење *традиције авангарде* или *авангарде као традиције*, проблематизовао је питање канона, које у његовој књижевноисторијској визури није некакво неутрално питање „аксиолошки оријентисане естетике“, него једно од кључних *бојних поља* на којима се, у сваком смислу, превазилази доминантни клише српске књижевне историографије. Захваљујући оријентацији ка Јаусовој „актуелизујућој рецепцији“ и Гадамеровој „делотворној историји“, Тешић позиционира српску авангарду у историјске координате износећи „чист и сабран рачун о српској авангарди, који инспирацију није тражио у академским ставовима него у грађи и антологичарском подстреку“ (Стефановић 2009: 470).

Књижевна критика између два рата 1–2, Антилоџија српске авангардне приповешке 1920–1930, Српска авангарда у полемичком контексту (двдесете године), Антилоџија песничтва српске авангарде (1902–1934), као и *Откровење српске авангарде: контекстуална читања* уздрмавају постојећи однос књижевног *центра* и *марине*, и ове књиге јесу они исцрпни подухвати о којима, сасвим сигурно, можемо говорити као о *књижама откровења*. У овом контексту вреди навести речи Саве Дамјанова, који попут Тешића тумачењима књижевне традиције не приступа са некакве ванвременске, „неутралне“ позиције или пак „безбедносне зоне“ стереотипова *институционализоване*:

10 На овакав начин Гојко Тешић је говорио о свом „духовном учитељу“ Васку Попи, у својеврсном поговору књиге *Откровење српске авангарде: контекстуална читања*, под насловом „Универзитет Васко Попа“ (в. Тешић 2007: 295). Ово атрибуирање преузимам желећи да укажем на чињеницу да је Тешић у књижевно-научном дискурсу постао један од симбола модерне традиције и, попут Попе, на изразито модеран начин (и то полемичким импулсом) ишчитао традицију којој припада и показао како се у сукобу са наметнутом догмом рађају нови канони.

[...] како другачије назвати реконструкцију једног света који је на граници ишчезнућа (заборава), како другачије назвати моћ реинкарнирања писаца који су, са становишта официјелне књижевне историографије – били већ одавно мртви, како другачије назвати Тешићево даровање живе поетске сугестивности текстовима испод којих стоје неки, до јуче непознати потписи [...] (Дамјанов 2012: 392).

Тешићев смели обрачун са „интелектуалним провинцијализмом“ и враћање дуга драгоцене књижевне баштини (некада „критичној маргини“) деценијама је, па и дан-данас, пример борбе против прогресивног „истанчавања“ српске књижевности и њене историје, а његово превредновање и преиспитивање плуралитета једне књижевне традиције као фундаменталног питања културног идентитета свакако подразумева и терминолошку одредницу *мешаисторије* као свести да историја, после истраживања чињеница, пре свега, треба да се напише и тек тада заправо осмисли (в. Савкић 2017, Перишић 2014). У једном домену она је и *die geschichte* (приповест и повест) о добу у чему наглашено рефлектује своје наслеђе и са њим се суочава.

Тешић је показао како проблематизација било које културе не мора подразумевати детронизацију и обезвређивање исте. У његовој визури, у данашњици постоји само једна апсолутна ствар, а то је *џромена* – ни у једној уметности не постоје непроменљиви апсолути и извесности – али постоји „осећање чудесне слободе“ и неограничене могућности истраживачког трагања. Његов константан порив за (ре)откривањем скривених и маргинализованих *џериторија* српске књижевности, или пак немирење са кривооснованим скрајнућима аутора чији су рукописи *џреломне џачке* и можда нова канонска упоришта, учинили су да авангардни текст за Гојка Тешића постане место жустрих полемика у којима ће он поставити и проблематизовати фундаментална питања кризе институционализоване књижевне историографије (в. Савкић 2017: 432).

* * *

Овај кроки увод био је потребан управо како бих у даљем тексту указала на још један од замишљених Тешићевих пројеката (нажалост, још увек нереализован), пројекат неуморног „архивара“ српске књижевне баштине, који се сасвим уклапа у књижевно-научни портрет Гојка Тешића као „модернизатора књижевности путем традиције“ (Перишић 2014: 148). У питању је пројекат који је још један покушај да се „књижевној историји врати оно што је њен смисао и да се постигну њена нова интерпретација и артикулација у савременом временском коду и преовлађујућем сензибилитету данашњице“ (Савкић 2017: 439).

Оно што су можда прве асоцијације, када замислим онај предугачак списак неизбрисивих вредности којима је Гојко Тешић задужио српску културу, све то претвара се у један заиста магичан квадрат који формирају ПРОФЕСОР ТЕШИЋ – УРЕДНИК ГОЈКО ТЕШИЋ – ТЕШИЋ, КЊИЖЕВНИ ИСТОРИЧАР/АНТОЛОГИЧАР – ТЕШИЋ, ПРИЈАТЕЉ. Гојко Тешић, сасвим сигурно, остао је један од најомиљенијих професора на Катедри за српску књижевност Филозофског факултета у Новом Саду (на којој радни однос за-

снива јануара 2005). На његову иницијативу, реализован курс „Авангардне, неоавангардне и експерименталне тенденције у српској књижевности 20. века“ – био је један од најпосећенијих и међу студентима најпопуларнијих мастер-курсева који је увео неоавангардну књижевност у наставни програм. На њему су студенти сатима одушевљено седели и слушали приче гостију-писаца: Владана Радовановића, Слободана Тишме, Слободана Шијана, Владимира Копицла, Ђорђа Писарева, Саве Дамјанова, Светислава Басаре итд... Слава књижевности и време чаробњака! С друге стране, када замислим Гојка Тешића у редакцији *Књижевне речи* (њен главни уредник био је од 1980. до 1984. године),¹¹¹ не могу да се не насмејем омиљеној рубрици „Улица Станислава Винавера“ и да не замислим атмосферу коју је на књижевну сцену управо *Књижевна реч* уносила својим полемичким печатом и отварањем врата *младодојрозаистима* и новим гласовима тадашње прозе, поезије или критике... Тешићева креативност и порив за „модернизацијом књижевне традиције“ учрпавале су координате научно-књижевне и естетској провокацији којима се једна култура динамизује изнутра. *Књижевна реч* остаје запамћена (поред стотину бројева) и по чињеници да је, у време уредничког ангажмана Гојка Тешића, овај лист био „место“ интелектуалне креативности и имао незанемарљиву међународну репутацију (о чему сведоче писани трагови у листовима у САД, Немачкој, Швајцарској, Француској, Пољској, Мађарској итд).

У контексту Тешићевих активности на пољу књижевне историје и теорије, нарочито је значајан онај период који се везује за Институт за књижевност и уметност у Београду, на којем је запослен од 1. фебруара 1977. године, и на којем од 1. јануара 2006. преузима пројекат „Савремене књижевне теорије и њихова имена: нове дискурзивне праксе књижевнотеоријских проучавања“ – као његов руководилац. У вези са тим, осврнула бих се на један, претходно наговештен, замишљени пројекат Гојка Тешића, а то је *Енциклопедија српске књижевности*, у четири тома, која је, како наводи у сопственом предлогу пројекта¹¹² поднетом јуна 2010. године „насушна потреба српске књижевне науке и српске културе“ којом би се „у целини дефинисала позиција српске књижевности и у националном и у мултикултуралном и глобалном смислу“. Ова, по свом обиму сасвим мегаломанска мисија проистекла је из тужне чињенице да у својој историји српски народ није имао, и још увек нема Лексикографски завод, мада би се с правом могло рећи да је ова средина имала великог удела у делатностима Југословенског лексикографског завода који распадом Југославије постаје Лексикографски

¹¹¹ Кратко време био је и у редакцији часописа *Књижевности* (1986–1987). Био је уредник библиотеке „Албатрос“ (ИП „Филип Вишњић“ 1993–1994). У Народној књизи је од 1995. покренуо и уређивао књижевнотеоријске и књижевнотеоријске библиотеке „Појмовник“ (објављено преко 50 наслова – проглашена за најбоље уређивану библиотеку на Другом миленијумском сајму књига 2002, потом је издавачки подухват године на Салону књиге у Новом Саду, 2003), „Контекст“, „Словенска књижевна мисао“, затим белетристичке библиотеке „Крај века“, „Алфа“, „Случај“, „Трезор“, „Модерна традиција“, „Библиосфера“, „Напукло огледало“ итд. Покренуо је и уредио само два броја књижевне ревије *Ишата* (1995, 1997), потом ревију *Авангарда* (1997, 2000, 2003) и *Алманах Винавер* (1997), књижевну ревију *Алфа* (Народна књига, 2001) и запажену публикацију поводом стогодишњице смрти Мирослава Крлеже *Печаш о Крлежи Данас* (1993).

¹¹² Овим путем захваљујем директору Института, др Бојану Јовићу, који ми је пружио могућност за увид у детаљан нацрт овог пројекта.

завод „Мирослав Крлежа“. И управо ову институцију Тешић наводи као можда најбољи модел за оснивање Српског лексикографског завода. Он истиче и чињеницу да Србија и српска наука већ имају своју лексикографску традицију (Станојевићева енциклопедија, Мала Просветина енциклопедија, потом тематски Интерпресови лексикони „Филозофије“, различити лексикони и енциклопедије у преводима а у издањима различитих издавачких кућа итд, али у националном смислу они остају без значајнијих резултата). Овоме би се могла придодати и активна улога Матице српске будући да у одређеним аспектима ова институција спроводи мисију замишљеног Лексикографског завода оснивањем Лексикографског одељења које ће до 2004. године носити назив Лексикографско-библиографско одељење и бити носилац пројеката попут: *Лексикона писаца Југославије/ Лексикона писаца српске књижевности*, *Српској биографској речника*, *Српске енциклопедије* и *Едиције Библиографије*. Оно што нарочито привлачи књижевноисторијско „око“ Гојка Тешића претвара се у питање због чега Лексикографски завод, у којем је пуне три деценије на челу био Мирослав Крлежа, као један од најистакнутијих и најзначајнијих хрватских књижевника, није реализовао и књижевну енциклопедију, ако је добро познато да је ова институција објавила, до тадашњег тренутка, низ специјалистичких енциклопедија посвећених појединим уметничким областима: *Музичка енциклопедија*, *Лексикон југословенске музике*, *Ликовна енциклопедија Југославије*, *Филмска енциклопедија*, па и *Енциклопедија хрватске умјетности* итд. Свакако остаје чињеница да на том подручју „у гама издања посвећених различитим уметничким дисциплинама постоји велика празнина коју би требало поунити објављивањем опште књижевне енциклопедије“ и, наравно, „националне књижевне енциклопедије за којом је потреба још већа с обзиром на дуготрајни недостатак елементарних књижевнонаучних лексикографских приручника, лексикона и појмовника“ (Тешић 2010).

Насушна потреба за националном српском енциклопедијом постоји и дан-данас и има значајну улогу у позиционирању српске културе и у ваннационалним оквирима, као и у чувању културног идентитета једног народа у кризним временима и његове књижевне баштине, а ево како би изгледала замишљена енциклопедија Гојка Тешића.

Српска књижевна енциклопедија пројекат је од непроцењиве важности за уобличавање и одређење целине српске књижевности која је, притом, сезала и у друге националне контексте на простору бивше Југославије. Она би (у отприлике 5000 појмова) обухватала биографије писаца из свих раздобља српске књижевности:

Осим персоналних одредница, едиција би донела интерпретацијске одреднице о најважнијим делима из историје српске књижевности, чланке о свим књижевним часописима и новинама који су излазили у Србији, потом српским часописима и листовима који су излазили у другим републикама (сада другим државама!) бивше државе Југославије; у великим прегледним чланцима била би обухваћена стилска раздобља српске књижевности, потом жанрови и књижевне форме карактеристичне за српску књижевност, институције важне за историју књижевности (Тешић 2010).

Тешић предлаже и типологију енциклопедијских чланака која би била организована на следећи начин.

1. Биографски чланци

Њихову главнину испуњавале би биографије српских писаца из свих раздобља српске књижевности, без постављања старосних граница присутних нпр. у *Лексикону хрватских писаца*, дакле опредељујући се за поштовање критеријума „естетске релевантности опуса без обзира на старосне границе“. У савременом дијалогу са традицијом, едисија би обухватила и српске средњовековне писце (и тзв. византијску традицију), затим важније писце који су пореклом Срби или потичу с подручја Србије и других република (БиХ, Хрватске, Црне Горе, Македоније...) а свој опус су реализовали на другим језицима у склопу других националних књижевности – и других националних култура; или пак у емиграцији, тј. дијаспори. Иако овакав приступ, по Тешићу, може довести до одређених негодовања, он указује на, примера ради:

[...] велики број хрватских, бошњачких, па чак и словеначких писаца, потом тзв. мањинских, који су у контексту српске књижевности имали изузетно узбудљиву рецепцију – чак су једним делом своје стваралачке каријере деловали у српским срединама (Београд, Нови Сад, Ниш итд), као А. Г. Матош, Тин Ујевић, Г. Крклец, М. Крлежа, В. Парун [...] па је природно њихово дело тумачити и у контексту српске књижевности (не само у рецепцијској равни, него и у сфери утицаја). У назначеном смислу важан је и феномен наднационалне „југословенске“ књижевности [...] Једноставно речено, постоји обиље заједничких, подударних, истородних тема и проблема који, природно, јесу сегменти различитих националних култура [...] Прожимање хрватске и српске књижевности, српске у пројекту Босне и Херцеговине, питање српске књижевности у Хрватској, питање српске књижевности у Црној Гори, потом у Румунији, Мађарској, Македонији итд. јесу чињенице које, свакако, мора разрешити *Српска књижевна енциклопедија* (Тешић 2010).¹¹³

На самом крају истиче важност свеобухватности лексикографске обраде српске књижевности која би исто тако могла иницирати и обликовање тзв. лексикона специјалистичког типа, а потом, и оно што је можда најузбудљивије: могло би се размишљати о *Лексикону дела српске књижевности*.

У оквиру прве групе чланака, наилазимо и на унутаркласификацијско начело по којем би прву подгрупу чинили чланци о класицима српске књи-

¹¹³ Једном оваквом и националном и наднационалном приступу, Тешић је прикључио и идеју о придодавању биографија важних страних писаца који су писали о Србији и „српским темама“ или су имали велики утицај на српску књижевност (Гете, Хандке, Петрарка, Иго, Борхес...), с посебном пажњом усмереном и на стране слависте србистичког опредељења, као и биографијама важнијих преводилаца са страних језика (с којих се преводило на српски језик) и, посебно, са српског на друге језике... на крају и биографије оних писаца који су се доминантно бавили другим дисциплинама попут: политике, теологије, филозофије, лингвистике и др. али је њихово дело релевантно и за српску књижевност. Тешић указује и на значај уредника, издавача и књижара који су оставили дубок траг у српској књижевности и који завређују посебно место и у *Српској енциклопедији* – попут С. Б. Цвијановића, Г. Кона, М. Ј. Стефановића, М. Стамболића и др.

жевности (о писцима који су својим делима трајно обележили историјске епохе у којима су стварали и остали забележени као врхунске величине у историји српске књижевности),¹¹⁴ затим чланци у којима би се нашли само писци за које су књижевна историографија и критика поуздано утврдиле да је реч о писцима неспорне вредности,¹¹⁵ следе чланци о писцима из историје српске књижевности чији је опус књижевна историја оценила афирмативно, али их не сврстава у сам врх српске књижевности. Ту би се нашла и већина савремених писаца који су доживели признања културне јавности, афирмативне критичке оцене, преводе на стране језике, али је њихов опус још у настајању, па тако, њихово место у српској књижевности није потпуно дефинисано (в. Тешић 2010), а четврту подгрупу у оквиру биографских чланака чинили би чланци о мање признатим писцима, те о већини савремених српских писаца. И овај пут Гојко Тешић има у виду важност реинтерпретације и ревалоризације српске књижевне баштине, као неопходност и јасан импулс за континуитет једне националне књижевности, како у домаћим, тако и европским оквирима.

2. Интерпретативни чланци

Интерпретативни чланци били би посвећени оним књижевним остварењима која су својом појавом обележила „прелом-преврат“ у времену појављивања.

У уводном делу интерпретацијског чланка донеће се подаци кад је дело први пут штампано и, ако је могуће поуздано реконструисати, и кад је писано. Такође се спомињу и важнија каснија издања, посебно она у којима је дошло до ауторских исправки текста, потом она која су објављена у реномираним едицијама, опремљена квалитетним предговорима и прегледом литературе. Потом ће следити анализа тематско-идејних карактеристика дела и сижеа ако је посредни наративно организован текст, затим опис типа стиха ако је посредни поезија. Након тих темељних података уследиће детаљнија интерпретација структуре текста, а на крају селективна литература о интерпретираном делу (Тешић 2010).

114 „У ту категорију ишли би писци попут Светог Саве, Доситеја Обрадовића, Ј. Стерије Поповића, Вука Стефановића Караџића, П. Петровића Његоша, Б. Радичевића, Л. Костића, Ј. Игњатовића, С. Матавуља, С. Сремца, Ј. Дучића, Б. Станковића, Б. Нушића, И. Секулић, И. Андрића, М. Црњанског, Р. Петровића, С. Винавера, М. Настасијевића, Д. Максимовић, В. Деснице, О. Давича, В. Попе, М. Павића, Д. Ђосића, С. Рачковића, М. Павловића, Р. Константиновића, С. Марића, М. Булатовића, М. Селимовића, Б. Миљковића, Б. Пекића, Д. Киша, А. Поповића, итд“ (Тешић 2010).

115 „Репрезентативни писци те групе били би на пример Доментијан, Кантакузин, Г. Цамблук, А. Стојковић, з. Орфелин, Л. Мушицки, Г. Стефановић Венцловић, Ђ. Марковић Кодер, Л. Лазаревић, Р. Домановић, С. Ђоровић, И. Ђипико, П. Кочић, В. Петковић Дис, М. Ракић, В. Милићевић, М. Бојић, А. Савић Ребац, Р. Драинац, С. Краков, Д. Васић, М. Дединац, М. Ристић, Д. Матић, Д. Благојевић, М. Кашанин, М. Лалић, С. Куленовић, Б. Петровић, А. Тишма, Ж. Павловић, С. Селенић, А. Ристовић, Ј. Христић, П. Угринов итд. Доњи праг обима ове категорије чланака вероватно би прешла и најважнија имена тзв. неосимболиста (Д. М. Јеремић, Б. Миљковић, Б. Тимотијевић, Љ. Симовић) потом из тзв. „неоавангардног“ корпуса (М. Тодоровић, В. Решин Туцић, В. Деспотов и др.), а у ову би категорију вероватно ушли и писци попут Станислава Кракова, Светислава Стефановића насупрот свим контроверзама око њихових политичких каријера и неуреданеном вредновању естетске димензије њихових опуса“ (Тешић 2010).

3. Чланци о књижевним часописима и новинама

Енциклопедија је као један од основних циљева поставила и покушај да се региструју сви књижевни часописи штампани у Србији (потом и у другим суседним земљама а уређивали су их српски ствараоци – или су у њима били сарадници и тиме допринели да се с разлогом могу сматрати и делом српске књижевне баштине). У првом плану су, наравно, били часописи који су излазили на српском језику, али били би обрађени и најважнији часописи који су у Србији излазили на другим језицима: немачком, румунском, словачком, мађарском, русинском, бугарском и др...; затим све новине за културу које су покривале књижевност и политички листови који су имали изузетне културне рубрике и књижевне додатке, а у чијим су редакцијама радили познати књижевници (попут некадашње *Јавности*, *Времена*, *Правде*, *Полишке*, *Борбе*, итд.)

4. Чланци о стилским раздобљима и смеровима

Гојко Тешић имао је свест о потреби за једном новом и другачијом периодизацијом српске књижевности, па чак манифестно је истицао потребу за њеном заснованошћу на идеји интерактивности са европским токовима али и на визији њене полифонијске суштине, као полазишта за реинтерпретацију и ревалоризацију националне књижевне баштине. Ово је једно од релевантних полазишта у поимању *џрагиције* уколико, као што то наводи и Сава Дамјанов, желимо да „постанемо свесни културног и цивилизацијског идентитета који уистину поседујемо, уместо тежње ка сопственој маргинализацији“ која, „не само да није у сагласју са стварним литерарним фактима него управо афирмише медиокритетство и интелектуални провинцијализам примерен главним књижевним идеолозима – креаторима официјелних канона у историји српске књижевности“ (Дамјанов 2014: 22–23).

Чланци ове целине требало би да покривају целокупну историју српске књижевности: у великим опсежним синтетским одредницама од њихове доминантне поетичке карактеристике, историјско-друштвене позадине, књижевних збивања, потом главних аутора и њихових дела (то су чланци типа „Средњи век“, „Ренесанса“, „Барок“, „Просветитељство“, „Авангарда“ [„Неоавангарда“], „Постмодернизам“, итд). Ти називи књижевних раздобља, уобичајени у историјским прегледима књижевности у свету, понекад су у колизији с терминологијом уобичајеном у нашој књижевној историографији. Кад је посреду периодизација XX века, још не можемо говорити о потпуној стандардизацији и конвенционализацији периодизацијске терминологије; пре неголи предочим своје идеје везане за то раздобље, волео бих провести консултације на нивоу будућег уредништва, односно уређивачког одбора (Тешић 2010).

5. Чланци о књижевним родовима, врстама и облицима

У концептуализацији овог струковног подручја не би се следила само класична жанровска подела на лирику, епiku и драму, већ би се примењивала комбинована жанровска класификација која више одговара жанровској слици српске књижевности XIX и XX века.

Подручје усмене књижевности било би обрађено у великом синтетичком чланку „Усмена књижевност“, односно у тзв. ситнијим енциклопедијским обрадама појединих важнијих појмова везаних за ту област.

6. Чланци о националним институцијама

У склопу ове групе нашли би се чланци о књижевним и културним удружењима, која су битно утицала на токове српске књижевности и културни живот уопштено. На пример, то су: Матица српска, Српска књижевна задруга, Народна библиотека Србије, Удружење књижевника Србије, Српско књижевно друштво, САНУ, Удружење новинара Србије; потом најважнија позоришта која су битно утицала на промоцију српске драмске књижевности (на пример Народно позориште, Српско народно позориште у Новом Саду, Југословенско драмско позориште, Атеље 212, Битеф, Београдско драмско позориште, Стеријино позорје итд). Планирана је и обрада завода и установа који се темељно и дугорочно баве проучавањем српске књижевности и културе: нпр. Институт за књижевност и уметност, Институт за српски језик, Балканолошки институт САНУ, Етнографски музеј, Народни музеј (рад Милана Кашанина и Вељка Петровића у овом музеју!), итд. У једном синтетичком чланку планирана је и обрада студија српске књижевности код нас и у свету, дакле „Србистика“ или „Студије српске књижевности“ у разним земљама Европе и света. У овом сегменту, свакако, посебну димензију имају издавачке куће, потом појединачне библиотеке у оквиру тих кућа које су, неспорно, представљале капиталне чињенице српске књижевности и књижевног живота / књижевне културе: нпр. редовно „Плаво коло СКЗ“, потом библиотеке „Каријатиде“, „Сазвежђа“, „Књижевни погледи“, „Књижевна мисао“, „Модерна библиотека“, „Метаморфозе“ итд.

7. Чланци о илустрацијама

Све биографске чланке пратиле би фотографије аутора, односно уметнички портрети кад су посредни старији писци. Интерпретацијски чланци били би опремљени фотографијама првих издања дела; кад су посредни опсежнији чланци овог типа у обзир долазе и радови познатих сликара према мотивима дела: нпр. нарочито је богат фонд тзв. књижевних илустрација по мотивима из Ђопићевих дела (најизразитији је случај Зуке Цумхура), или дела дечје књижевности. Посебну вредност чиниле би илустрације 18. и 19.

века објављиване у листовима и часописима – случај тзв. „књижевне карикатуре“ у српској књижевности је веома занимљив (скоро сви највећи карикатуристи оставили су свој рукопис и у свету књижевне уметности: нпр. Пјер Крижанић, З. Џумхур, Д. Петричић – у Радовићевом „Полетарцу“ итд). Часописи и новине били би илустровани сликом/фотографијом заглавља првог броја. Књижевна раздобља могла би бити илустрована групним фотографијама, односно сликама ликовних уметника које приказују неки догађај важан за историју тог раздобља. А институције, пак, фотографијом зграде, односно фотографијом која приказује унутрашњост установе и радни процес.

Када је у питању сама организација редакције *Енциклопедије српске књижевности*, Тешић је подразумевао постојање Уређивачког одбора у чијем саставу би било тридесетак најугледнијих историчара књижевности – србиста из земље и иностранства, и ово Тело имало би консултативну функцију у решавању најважнијих концептуалних/методолошких питања везаних за израду енциклопедије. Чланови тог одбора преузели би и писање најважнијих чланака, а повремено би се, кад су посреди компликованији чланци, укључивали у рад и као научни/стручни рецензенти. У уредништву би, пак, професионалци будућег Лексикографског завода Србије / Српског лексикографског завода (у оснивању) свакодневно били укључени у рад на овој едицији, односно спољни стручњаци у сталном хонорарном односу са Заводом и овом едицијом. За прву годину рада на азбучнику едиције био је предвиђен трочлани тим: Гојко Тешић као главни уредник едиције, мр Јелена Панић Мараш и Никола Вујчић као помоћници главног уредника. Посебну врсту ангажмана имао би аутор и главни уредник *Хрватске књижевне енциклопедије* Велимир Висковић – уредничко/саветодавну. Стални уреднички тим би се проширио у сарадњи са Институтом за књижевност и уметност који би значајним делом био носилац пројекта *Српске књижевне енциклопедије*. Посао овог, у перспективи проширеног, тима био би да прегледа све досадашње лексикографске едиције у којима је обрађена српска књижевност, затим историје српске књижевности, синтетске књижевнонаучне расправе о појединим раздобљима, да издвоји из њих имена и појмове релевантне за едицију и одреди број редова у складу с овде изложеном концепцијом струковних и уобличених целина/група/сегмената. За израду појединачног тома Тешић је предвидео период од две године (ако би била прихваћена концепција четворотомне едиције с 100.000 редова по тому), односно укупно осам година за сва четири тома.

О ентузијазму и посвећености једном оваквом капиталном пројекту, Тешић је говорио и у интервјуу датом у културној рубрици *Новосићи* (април, 2008), у којем је истакао да је у ову идеју инкорпорирао цели свој књижевноисторијски век на Институту за књижевност и уметност у Београду, као и то да рад на богаћењу српске енциклопедистике не подразумева конкурентност више институција: „Полазим од елементарне претпоставке да *Српска књижевна енциклопедија* није ничији ауторски изум и да се ти послови могу радити у више верзија“ (Тешић 2008). Овом приликом будући

пројекат најавио је као „препород српске енциклопедистике“ који ће имати два паралелна тока:

С једне стране, оно је приоритетно у различитим сегментима наше науке и културе; правиће се тематске енциклопедије, лексикони и речници који ће говорити и о снази и вредности наше науке у најширем смислу те речи. Други рукавац енциклопедистичке мисије чиниће преводи капиталних остварења те врсте која су објављена у великим културама [...] И оно што је најважније: није ово само пусти сан! (Тешић 2008)

Нажалост, целокупну замисао о *Енциклопедији српске књижевности* (која би се „родила“ на Институту за књижевност и уметност), није испратила и њена реализација. Приложени предлог пројекта овај пут није наишао на одговор, као што је чест случај и са другим капиталним идејама које би, сасвим извесно, представљале значајан допринос очувању српског културног идентитета. А Тешићева идеја је баш таква! Нарочито ако је замислимо под покровитељством његове непоновљиве интелектуалне и радне енергије. Без обзира на чињеницу да је Матица српска од 1991. започела лексикографску делатност и на пољу књижевности, то свакако не би требало да значи непостојање и другачијих приступа и нових погледа на целокупну књижевну мапу наше дуге традиције. Институт за књижевност и уметност јесте институција од изразитог значаја за научно-књижевно поље и покретањем једне такве едиције и српске енциклопедистике под својим покровитељством била би прилика за савремене и исцрпне увиде и расветљења у богатој лексикографској призми српске књижевне баштине. До неких нових достигнућа на овом примамљивом научном пољу, можемо само да замишљамо КАКО би заиста изгледала *Енциклопедија српске књижевности* Гојка Тешића!

ЛИТЕРАТУРА

- Ајленбергер, Волфрам. *Време чаробњака: велика деценија филозофије 1919–1929*. Превео Саша Радојчић. Нови Сад – Зрењанин: Агора, 2020.
- Дамјанов, Сава. *Нова чишћања традиције 1–3*. Београд: Службени гласник, 2012.
- Дамјанов, Сава. „Нова периодизација српске књижевности: културни идентитет прошлости или 21. века?“. *Аспекти идентитетског и њихово обликовање у српској књижевности: зборник радова*. Ур. Горана Раичевић. Нови Сад: Филозофски факултет, 2014. 9–24.
- Перишић, Игор. *Кришика и мейакришика: прилози за теорију и историју српске књижевне кришике*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2014.
- Савкић, Снежана. „Откровење српске авангарде и њена антиципација (историчари продора: Тешић/Дамјанов)“. *Транзиција и културно памћење: зборник радова*. Ур. Вирна Карлић, Сања Шакић, Душан Маринковић. Загреб: Средња Европа, 429–442.
- Стефановић, Мирјана Д. „Оригинална књижевноисторијска визија српске авангарде“. *Зборник Матице српске за књижевност и језик*. Књ. 57, св. 2 (2009): 469–476.
- Тешић, Гојко. „Између модерне традиције и авангарде“. *Улазница: часопис за културу, уметност и друштвена питања*. Год. 40, бр. 201/202 (2006): 12–15.

Тешић, Гојко. „Класици у четири тома“ (интервју). *Новосћи*, 29. април 2008.
Тешић, Гојко. „Енциклопедија српске књижевности“ (Предлог пројекта). Београд:
Институт за књижевност и уметност, 2010.

Snežana Savkić

IN THE TIME OF THE WIZARD: POSSIBLE *ENCYCLOPAEDIA OF SERBIAN
LITERATURE* BY GOJKO TEŠIĆ

Summary

The mention of Gojko Tešić, either as a literary historian, critic, or as a respected professor at the Faculty of Philosophy at the University of Novi Sad and a researcher at the Institute for Literature and Art in Belgrade, or as a tireless archivist, anthologist and editor of some of the most important literary journals and columns, opens a never-before-seen field of significance and influence, which this important figure achieved on the literary scene from the 1970s and 1980s to the present day. What is quite certain is that in an attempt to see or study any of the many aspects of his work, we always recognize Tešić's impulse of „incomparable intellectual creativity“ and the real need to re-evaluate and reinterpret a rich literary tradition such as the Serbian one. With the aim of „abolishing the practice of monolithic continuities“ and understanding the tradition, not as ashes, but as the transmission of „living fire“. One such, and completely megalomaniac projects, which Tešić did not manage to realize to the end, but which also shapes Tešić's overall vision of a synthetic review of Serbian literary heritage, is the imagined *Encyclopaedia of Serbian Literature*, for which the idea was born at the Institute for Literature and Art in Belgrade, and which left the task to future generations in preserving the Serbian literary tradition, both in the national and in the non-national aspects of existence. Therefore, the topic of this paper is focused on some aspects of this imagined project and its potential significance.